

37(082)

П24

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Випуск LXVII

54

СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ "СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА"

У статті акцентовано взаємозв'язок між особливостями соціальної роботи і якістю оволодіння комунікативними вміннями, які лежать в основі формування професійної комунікативної компетенції.

Ключові слова: особистісний підхід, діяльнісний підхід, комунікативний підхід, системний підхід, інтегративний підхід.

Вирішення проблем спілкування та навчання комунікативної культури привертало увагу багатьох дослідників. Так, у працях Б.Ананьєва, Л.Виготського, Б.Ломова, В.М'ясищева, Б.Паригіна та інших розглянуто закономірності та механізми спілкування, а також визначено загальні методологічні й наукові позиції розгляду змісту, структури спілкування та умінь, що забезпечують цей процес. У дослідженнях О.Леонт'єва, В.Кан-Калика, О.Бодальова, О.Киричука, А.Добровича, Я.Коломинського, А.Мудрика, С.Сисоевої та інших окреслено шляхи підготовки соціального педагога до здійснення комунікативної діяльності.

Загальновідомо, що професіоналізм соціального педагога визначається здатністю реалізувати кожний з компонентів професійної компетентності. У контексті процесів, що відбуваються у міжнародній та вітчизняній вищій школі, а також враховуючи наукові доробки вчених і практиків, виділимо ключові критерії, що дають підставу для обґрунтування параметрів ефективності моделі процесу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів з метою становлення професійної комунікативної культури студентів

Методологічними засадами визначення критеріїв стали наукові розвідки В.Курило, О.Лакшиної, Л.Мітіної, М. Поташника, Н. Селезнєвої та ін., які увиразнюють розуміння проблеми якості.

Так, В.Курило виділяє такі: 1) орієнтація на визначення позитивних якостей, сильних сторін іншого; 2) здатність до емпатії; 3) уміння давати позитивний обернений зр'язок іншому; 4) уміння мотивувати інших на діяльність і досягнення в ній; 5) комунікативні вміння; 6) повага до себе; 7) здатність контролювати свій емоційний стан; 8) мовленнєва культура. [2, с. 35-39]

Сьогоднішня ситуація вимагає нових рішень у царині вищої школи, зростання уваги до особливостей соціальної роботи загалом і професійних якостей соціального працівника зокрема. Система професійної освіти орієнтується на розвиток кожної особистості в соціумі й оновлення багатьох сфер її життєдіяльності, у зв'язку з чим результати її функціонування залежать від ефективної реалізації такої якості професіоналізму, як комунікативна компетентність. Метою публікації є виявити взаємозв'язок між особливостями соціальної роботи і якістю оволодіння комунікативними вміннями; розробити технології формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників.

В даному аспекті актуальною є проблема професіоналізму майбутніх спеціалістів соціальної сфери, успішне розв'язання якої може бути забезпечене прийняттям відповідних указів, розробкою етичного кодексу механізмів відбору спеціалістів, технологій і шляхів оптимізації процесу підготовки студентів до соціальної роботи державного галузевого стандарту зі спеціальності "Соціальна педагогіка", у якому представлено професіограму й освітньо-кваліфікаційну характеристику соціального педагога. [1, с. 3]

Відомо, що становлення людини як суб'єкта праці, перетворення її на професіонала в результаті вияву соціальної активності в різних сферах діяльності значною мірою залежить від рівня сформованості комунікативної компетентності, що уможливує розкриття всіх інших професійних якостей соціального педагога.

Аспектуальне розкриття проблеми спілкування загалом і професійного, зокрема, знайшло відображення у дослідженнях О.Бодальова, Ю.Жукова, А.Капської, О.Леонтєва та інших. Передумовою для розв'язання проблеми формування комунікативної компетентності соціальних працівників стали дослідження, в яких розглядається проблема саме комунікативної компетентності (Є.Головаха, Г.Данченко, М.Лісіна, С.Макаренко, В.Панфьоров, Н.Паніна та інші). Потребує ґрунтовних розвідок проблема особливостей підготовки соціальних працівників до комунікативної діяльності, що сприяє успішному вирішенню питань щодо формування комунікативного їх професіоналізму.

Професійна компетентність співвідноситься зі здібностями, уміннями та знаннями, адекватними професійним завданням і достатніми для їх вирішення. Так, учені виділяють такі складові професійної компетентності: глибоке розуміння сутності виконуваних завдань і вирішуваних проблем; знання досвіду, наявного у даній галузі; уміння обирати засоби і способи дії, адекватні конкретним обставинам місця і часу; здатність критично оцінювати свою діяльність і вносити корективи у процес досягнення цілей (Є.Огарьова); особистісно-гуманні орієнтації, креативність, рефлексія тощо.

У контексті поглиблення розуміння поняття "Комунікативна компетентність" в педагогічних розвідках подаються різні тлумачення: уміння встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми (Г.Данченко, С.Козак, С.Макаренко); володіння сукупністю певних умінь (Є.Головаха, Н.Паніна, Р.Парошина); знання норм і правил спілкування (А.Козлов, Т.Іванова). Як бачимо, комунікативна компетентність становить інтегративну якість, яка опосередковує професійну діяльність соціального працівника, спрямовану на налагодження, підтримку і розвиток ефективної взаємодії з учасниками соціального процесу.

Специфіка соціальної роботи виявляється у вирішенні проблем, які постають і стосуються конкретної людини, прямо чи опосередковано вона є учасником форм і видів суспільних відносин і діяльності людей, що висуває достатньо суворі вимоги до професійних комунікативних умінь і навичок соціальних працівників. Усе це дає підстави для розуміння професійної комунікативної компетентності як *комплексу комунікативних знань та мовленнєвих умінь, навичок, що формують рівні мовної особистості; дозволяють соціальному працівникові адекватно і творчо користуватися усіма засобами комунікації у спілкуванні з учасниками соціального процесу.*

Успішність виконання професійних функцій соціальним працівником залежить від наявності й рівня його комунікативних умінь, оскільки вони слугують підґрунтям успішної реалізації технологій. Цілеспрямована робота зі створення соціально-педагогічних умов, спрямованих на забезпечення ефективного формування професійної комунікативної компетентності у студентів зумовлює відповідну процедуру підготовки, що передбачає координацію методів і технологій, які відповідають вимогам майбутньої спеціальності та сучасним підходам до професійної підготовки фахівців. [3, с. 400]

Рівні професійної комунікативної компетенції визначаються ступенем вияву знань про правила слухання партнера; професійний мовний службовий етикет; норми, правила тактики спілкування; правила користування невербальними засобами спілкування й умінь концентрувати і розподіляти увагу; володіти голосовими модуляціями; володіти технікою і логікою мовлення; правильно будувати публічні виступи з урахуванням аудиторії; аналізувати конфліктні та кризові ситуації і знімати їх завдяки професійним комунікативним умінням. Формування мовної культури відбувається поступово. У її становленні виділяють кілька етапів:

1. Рівень мовної правильності; забезпечується мовною освітою (правила користування мовою, її лексикою, граматичними формами; знання з історії літературної мови, з історії становлення галузевої термінології).

2. Рівень інтеріоризації, який засвідчує вміння реалізовувати себе у висловлюваннях відповідно до власного внутрішнього світу, уміння творити себе засобами мови і виражати свою особистість; забезпечується духовно-моральною культурою особистості, розумовою

(логічною) культурою мовлення, комунікативністю і сценічністю. Досягнення високої культури мовлення на цьому етапі уможлиблюється роботою над словом: уміння чітко і ясно висловлювати свою позицію, будувати переконливу аргументацію, вільно висувати перед аудиторією й емоційно впливати на слухачів, володіти гнучким, рухливим голосом, дикцією, підкоряти голос конкретним мовленнєвим цілям, ефективно реалізовувати свої демократичні права і свободи в усіх сферах переконуючої комунікації.

3. Рівень насиченості – передбачає володіння багатством і різносистемністю мовних засобів. Мовець (вихователь) вільно почувається у мовній стихії, має багатий лексикон.

4. Рівень адекватного вибору – характеризується вмінням говорити прицільно, на кожен мовну ситуацію відгукуватися точною мовною реакцією.

Рівні мовної особистості співвідносні з основними комунікативними ознаками досконалого мовлення: правильність, точність, логічність, чистота, виразність, образність, доречність, етичність та естетичність. Реалізацією якостей мовлення, гармонійним поєднанням їх забезпечується індивідуальна і колективна культура спілкування учасників соціальної ситуації.

Комунікативні можливості мови незмірно широкі, вони становлять основу культури мови загалом і професійної мови зокрема, культури мовлення соціального працівника. Рівень розвитку категорійно-мовленнєвого апарату аналізованої галузі наукових знань визначається рівнем освіченості соціального педагога, обсягом і стилістикою використання ним професійної мови.

Професійне, бездоганне з мовної позиції мовлення передбачає погляд на мову як творчу практику індивідів, що, спілкуючись між собою, зберігають у ній соціокультурний досвід, збагачуючи його відповідно до надбань відповідної галузі. Таке мовлення є інтелігентним, утврджує етику поведінки, постійне самовдосконалення і самовияв. Концепція функції мовлення (установки на контакт, взаєморозуміння, взаємоповагу) спрямована на утвердження манери ввічливої розмови, духовне оздоровлення учасників соціальної ситуації. Соціальне й індивідуальне у професійному мовленні нерозривні, у єдності особистого й громадського, естетичного й етичного, інтелектуального й морального ґрунтується концепція професійного мовлення соціального педагога, його ретроспективне і перспективне бачення.

Для діагностування ефективності результату становлення комунікативної культури соціального педагога нами було визначено такі показники оцінювання комунікативної компетентності.

I. Знання: (знання основ мотиваційно-комунікативної діяльності; знання основ комунікативної лінгводидактики; знання методики формування комунікативної компетентності; знання особливостей особистісно-орієнтованого, комунікативного й технологічного підходу до формування комунікативної компетентності соціального педагога.

II. Уміння: 1) комунікативно вмотивована поведінка викладача і студентів (сформована потреба); 2) Уміння комунікативно-методичні (комунікативно-методична компетентність); 3) власне комунікативна компетентність соціального педагога: уміння вербальної комунікації (використання голосових даних, правильність застосування мовленнєвих засобів, які забезпечують процес спілкування та навчання у визначених ситуаціях–монолог, діалог) – мовленнєва компетентність і уміння правильно застосовувати мовні засоби – мовна компетентність; уміння невербальної комунікації, використання у процесі спілкування паралінгвістичних засобів (адекватність міміки, жестів, виразу обличчя, постави тощо); 4) уміння володіти своїм психоемоційним станом, ступінь вияву позитивних емоцій; 5) швидкість усного мовлення; 6) рефлексивні вміння – рефлексивна компетентність.

III. Досвід: 1) досвід використання сучасних засобів навчання, що забезпечують створення й ефективне функціонування комунікативного середовища у ВНЗ; 2) досвід оволодіння інноваційними технологіями становлення професійної комунікативної культури соціального педагога; 3) досвід формування комунікативної компетентності за допомогою активних технологій (проективної, ігрової та інтерактивної) із застосуванням творчого

підходу до виконання професійної діяльності. У зв'язку із зазначеним вище запропонований нами механізм формування професійної комунікативної компетентності студентів із соціальної педагогіки передбачає такі напрями: організація навчально-методичної діяльності шляхом упровадження спеціалізованих курсів циклу професійної науково-предметної підготовки ("Від серця до серця"; "Коло проблеми"); управління самостійною роботою студентів.

Практика використання технологій активного навчання, моделюючого соціально-педагогічні ситуації, сприяє організації професійно-орієнтаційної та індивідуальної роботи, поглиблює рефлексію, уможлиблює досягнення взаємоповаги та довірливості між усіма учасниками групи, що інтенсифікує процеси саморозкриття та самоусвідомлення; забезпечує умови для взаєморозуміння респондентів під час практичних і семінарських занять, що дозволяє їм відчувати власну причетність до спільної справи.

Ефективність формування професійної комунікативної компетентності соціальних працівників визначається співвідношенням професійної діяльності, спілкування особистості, що виявляється на рівнях інтелектуального, емоційного і діяльнісного вияву.

У професії соціального працівника визначальною є комунікативна функція, оскільки соціальна практична діяльність потребує різнопланового спілкування, успішність і повновартісність якого залежить від уміння спілкуватися. Процес ефективного формування основних комунікативних умінь майбутнього фахівця соціальної сфери уможлиблюється шляхом включення студентів до комунікативної взаємодії під час проведення соціально-педагогічних ситуацій і тренінгів, вивчення спеціальних курсів комунікативного спрямування. Професійна комунікативна компетентність студентів із соціальної педагогіки розширює можливості комунікативної діяльності залежно від конкретної соціальної ситуації, сприяє професійному саморозкриттю під час виконання соціальних ролей, дозволяє знаходити й активно використовувати нові елементи спілкування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Годлевська Д.М. Комунікативні уміння як складова комунікативності особистості соціального працівника / Д.М. Годлевська // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – Луганськ: "Альма-матер", 2004. – № 2 – С. 96-100.
2. Курило В.С. Моделювання системи критеріїв оцінки розвитку освіти в регіоні // Педагогіка і психологія, 1999 – № 2 – С.35-39.
3. Москалюк О.І. Зміст і структура професійної спрямованості майбутніх педагогів: аналіз у контексті системного підходу / О.І. Москалюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. Наук. Праць. – Київ-Вінниця, 2006. – Випуск 10. – С. 398-403.
4. Цимбалюк І.М. Психологія спілкування: [навч. посіб.] / І.М. Цимбалюк. – К.: ВД "Професіонал", 2004. – С. 304

Марків В.Н.

СТАНОВЛЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ СПЕЦИАЛЬНОСТИ "СОЦИАЛЬНАЯ ПЕДАГОГИКА"

В статье акцентирована взаимосвязь между особенностями социальной работы и качеством освоения коммуникативных умений, которые лежат в основе формирования профессиональной коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: личностный подход, деятельный подход, коммуникативный подход, компетентностный подход, системный подход, интегративный подход.

Markiv V.M.

BECOMING OF PROFESSION COMMUNICATIVE CULTURE OF STUDENTS OF SPECIALTY IS "SOCIAL PEDAGOGIES"

In article analysis of the social work's peculiarities behind the designated problem and their connection with the quality of communicative skill's profession are developed.

Key words, individual approach, activity approach, communicative approach, competent approach, system approach, integrative approach.